

Laia Ventura Garcia

MEDICAL ANTHROPOLOGY RESEARCH CENTER - UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Doctora en Antropologia i Comunicació i va cursar el Màster en Antropologia Mèdica i Salut Internacional de la URV. Actualment, treballa com a docent i investigadora a la URV i al Medical Anthropology Research Center. Les àrees d'interès principals són les inequitats socials, la salut pública, les malalties infeccioses i cròniques, i els drets sexuals i reproductius.

“Memòries d’una pandèmia”

Una iniciativa de les xarxes de museus de Catalunya per preservar la memòria testimonial

Introducció

Els éssers humans convivim de manera molt estreta amb diferents tipus de microbis, hi interaccionem constantment i hi tenim una relació de dependència mútua. Els microbis ens ajuden a digerir els aliments, a absorbir els nutrients, a produir algunes vitamines necessàries per al nostre funcionament i desenvolupament, i també a generar proteïnes antiinflamatòries que ens protegeixen de certes malalties. Els microbis ens envolten i ens habiten, però alguns també ens poden causar malalties de caràcter infecciosos (Singer, 2015).

Les malalties infeccioses han estat presents en la història de la humanitat i han suposat la mort de centenars de milions de persones (Singer, 2015). Són ben conegudes algunes epidèmies extremadament mortíferes, com la de la pesta negra, que va afectar la regió d'Euràsia entre els segles XIV i XVII, o la pandèmia de grip del 1918, que va causar milions de morts arreu del món a principis del segle XX. Però les malalties infeccioses continuen sent un problema global, especialment als països del sud social i polític, amb epidèmies d'Ebola, malària o dengue que, al nostre territori —on actualment no tenen una gran afectació—, vivim des del “privilegi” de la distància.

No obstant això, l'1 de gener del 2020, es va tancar el mercat de Wuhan, on suposadament s'havia originat el brot d'un nou coronavirus, que va confirmar l'Organització Mundial de la Salut (OMS) el dia 12 del mateix mes. En dues setmanes, els 41 casos que es van diagnosticar inicialment es van multiplicar i van sobrepassar la capacitat dels hospitals de la ciutat, immediatament confinada; a la vegada, es va construir un nou hospital en el temps rècord de 10 dies. L'11 de març, l'OMS va passar a qualificar la situació, que era d'emergència de salut pública, com a pandèmia internacional.

Durant aquest període, a Catalunya es va convocar el Mobile World Congress, es van detectar els primers casos de persones positives, més d'una trentena de contactes es van posar en aïllament i es va anunciar la primera mort. La conca d'Òdena va quedar confinada la mitjanit del 12 de març, amb l'hospital d'Igualada en una situació crítica, i, a finals de mes, ja es van comptabilitzar cinc focus importants de brot a la conca del Llobregat, Barcelona, la seva àrea metropolitana i Vic. El confinament de la conca d'Òdena es va convertir, uns dies després, en un confinament domiciliari de tota la població i es van clausurar establiments no essencials, sota un primer estat d'alarma que va decretar el Govern espanyol.

En aquest context, els museus del nostre territori, com els de tot arreu, també es van

1

Enllaç a la pàgina web del projecte: <https://www.memoriespandemia.cat/>

Paraules-clau: museus, pandèmia, memòria viva, participació ciutadana, patrimoni immaterial

Palabras clave: museos, pandemia, memoria viva, participación ciudadana, patrimonio inmaterial

Keywords: museums, pandemic, living memory, citizen participation, intangible heritage

haver de confinar. Així va sorgir la necessitat de fer front a una crisi que qüestionava l'existència mateixa d'una institució que està al servei de la societat i que és oberta al públic.

El Projecte “Memòries d'una Pandèmia”

“Memòries d'una pandèmia” és un projecte de participació ciutadana que sorgeix arran de la irrupció de la pandèmia a Catalunya, amb la voluntat de materialitzar les vivències de la nostra societat en un moment especialment crític i preservar així un espai per a la memòria testimonial. Tenint en compte aquesta conjuntura, la Xarxa de Museus d'Etnologia de Catalunya i la Xarxa de Museus d'Història i Monuments de Catalunya van engregar una campanya de recollida de donacions físiques i virtuals, per tal de recollir expressions sorgides de la societat civil i poder interpretar els efectes que la pandèmia ha tingut i està tenint al territori català.¹

El gruix d'aquest projecte se centra específicament en el primer període de confinament, que va des de mitjans de març fins a finals d'abril del 2020; el període de desescalada, i el que es va anomenar la “nova normalitat” abans que s'establís l'estat d'alarma següent, a finals d'octubre del 2020.

La primera fase del projecte va consistir a desenvolupar i a arrencar la proposta, així com a rebre donacions. Aquesta fase la van dur a terme els 14 museus participants entre els mesos de març i juliol del 2020, tot i que alguns museus van estar recopilant objectes

Captura de pantalla de la campanya de participació ciutadana del Museu d'Història de Catalunya (MHC47).

En el context de la pandèmia provocada pel SARS-CoV-2, els museus del territori català, com els de tot arreu, es van haver de confinar. Així va sorgir la necessitat de fer front a una crisi que qüestionava l'existència mateixa d'una institució que està al servei de la societat i que és oberta al públic. El projecte “Memòries d'una pandèmia” sorgeix d'aquesta conjuntura històrica amb la voluntat de materialitzar les vivències de la nostra societat en un moment especialment crític com el que hem viscut i estem vivint.

En el contexto de la pandemia provocada por el SARS-CoV-2, los museos del territorio catalán, de igual forma que otros, tuvieron que confinarse. De ahí la necesidad de enfrentarse a una crisis que cuestionaba la propia existencia de una institución que está al servicio de la sociedad y que es abierta al público. El proyecto “Memorias de una pandemia” surge de esta coyuntura histórica con la voluntad de materializar las vivencias de nuestra sociedad en un momento especialmente crítico como el que hemos vivido y estamos viviendo.

In the context of the pandemic of SARS-CoV-2, Catalan museums, like many others, were forced to close. Hence the need to deal with a crisis that challenges the meaning of their own existence as institutions at the service of society and open to the public. The project “Memories of a pandemic” arises from this historic juncture with the aim of materializing the experiences of our society at a critical moment such as the one we are currently living.

fins a inicis del 2021, quan va començar la segona fase del treball antropològic.

El treball de caràcter antropològic va consistir a inventariar les donacions que va fer la ciutadania als diferents museus participants, a estudiar el conjunt de les donacions mitjançant un buidatge del seu contingut, a fer una ronda d'entrevistes amb els museus i a crear un relat conjunt amb una proposta de càpsules audiovisuals.

L'inventari general es va dur a terme en un document d'Excel. Les donacions es van enumerar des de l'1 fins al 368 i es van vincular a un codi doble associat a l'acrònim del museu i a la numeració de la peça/museu. Les donacions inventariades es corresponen tant a objectes únics com a carpetes d'objectes—per exemple, un recull de fotografies d'una mateixa donació—, i en tots els casos s'identifiquen les carpetes i subcarpetes originals per tal de facilitar-ne la gestió i localització original. A l'inventari també s'identifica el tipus d'arxiu (JPG, PDF, MP4, HTML, docx, MOV o objecte físic), es fa una descripció de cada objecte, s'hi inclou l'enllaç—en cas que l'objecte estigui penjat al web— i s'hi afegeixen les explicacions que la persona donant fa de l'objecte.

A partir de l'inventari que es va fer i de les temàtiques concretes que van abordar els diferents museus, es va dur a terme una ronda d'entrevistes amb la persona de referència de cada museu. Les entrevistes es van fer a través de plataformes virtuals i van tenir com a objectiu contextualitzar els objectes rebuts, conèixer-ne les històries personals i col·lectives i, en alguns casos, plantejar la possibilitat de fer una entrevista amb les persones donants durant la fase d'elaboració de les càpsules documentals.

Seguidament, partint d'un procés inductiu, les donacions es van agrupar en quatre codis generals, cada un associat a la selecció específica d'objectes inventariats, que es va recollir en un document d'Excel. D'aquests quatre codis en va sorgir la proposta de cinc càpsules audiovisuals, la primera, de caràcter

Balcons d'Esterrí d'Àneu (EVA27).

introdutori: temps de pandèmia, paisatges de la pandèmia, la ciutadania i el teixit comunitari, els sectors econòmics i professionals, i les cures i els col·lectius socials.

La creació dels relats de les cinc càpsules audiovisuals parteix de les microhistòries contingudes en les donacions. No obstant això, les aportacions del conjunt general de museus van destacar per la seva variabilitat en nombre, ja que els resultats de la crida van ser desiguals. També ho van ser temporalment: tot i que el confinament domiciliari i la primera fase de desescalada es van veure representats en tots els casos, alguns museus van continuar recopilant materials fins al principi del 2021. D'altra banda, també cal tenir en compte la temàtica o les línies de treball específiques de cada museu: més enllà de la crida oberta a la ciutadania, alguns museus van fer una cerca activa de recollida d'objectes relatius a iniciatives locals.

Aquesta diversitat va enriquir enormement el material obtingut i les temàtiques tractades,

Museu de la Immigració
Museu Comarcal de Cervera
Vinseum
Museu de l'Hospitalet
Museu de la Mediterrània
Museu de la Vida Rural
Museu de Mataró
Museu Torre Balldovina
Museu d'Història de Girona
Museu d'Història de Catalunya
Ecomuseu de les Valls d'Àneu
Museu Etnològic del Montseny
Museu d'Història de Cambrils
Museu de Palamós

Llista de museus participants (2020). AUTORA

Mercat dels dissabtes, Vilafranca del Penedès (VSM28).

però també va dificultar l'elaboració d'una lectura transversal, perquè es disposava d'una gran quantitat d'objectes referents a aspectes i col·lectius específics, a la vegada que altres temàtiques van quedar més al descobert. Així, alguns museus estaven en una clara situació desavantatjosa i es va posar en entredit el criteri de representació territorial que s'havia establert.

La problemàtica es va apaivagar amb una proposta d'entrevistes que es va efectuar durant la fase de creació de càpsules audiovisuals, que estava orientada a omplir els buits vinculats a la dimensió temporal i a la dimensió de representació entre museus/territorialitat, i que va equilibrar, de retruc, els continguts de les diferents càpsules. La proposta incloïa 10 possibles entrevistes – de les quals, finalment, se'n van seleccionar set – i els continguts que s'havien d'abordar en cada una.

Finalment, tot i no disposar d'informació sobre el gènere i l'edat de la persona donant en tots els casos, el criteri de representació s'ha establert a partir de l'elaboració de les càpsules audiovisuals, incloent-hi també diferents col·lectius que es van anar fent presents en les donacions. Concretament,

QUEST PROJECTE HA ESTAT POSSIBLE GRÀCIES A L'ASSEMBLEA I A TÈXTILS ROSDAN

COMPARTEIX AQUESTA INICIATIVA A LES TEVES XARXES MITJANCANT L'ETIQUETA #JOEMQUEDOACASA

i Aquest teixit té un gruix de 220 g, està fet amb cotó 100% i ha rebut un tractament hidròfug per augmentar-ne la seguretat. Aquest tractament està garantit fins a 30 rentades.

- 1** Cus una vora d'aproximadament 1 cm als marges superior i inferior.
- 2** Fes-hi dos plects a banda i banda, i assegura'ls amb un repunt.
- 3** Talla la goma en 2 parts de 17 cm cadascuna.
- 4** Cus les gomes a cada cantonada de la mascareta.

Higientzació:
Abans d'utilitzar la mascareta, renta-la amb aigua i sabó (mínim 60°C). Aquest procés s'ha de repetir cada vegada després del seu ús.

Consells bàsics per evitar contagi:
Les mascaretes són un material de protecció complementari. Gran part de la transmissió del virus es produeix quan ens toquem involuntàriament ulls, boca o nas. Per això és molt important rentar-se bé i sovint les mans, mantenir l'entorn impollut i minimitzar les relacions socials.

Aquestes mascaretes són d'ús no sanitari.

POTS VEURE UN VÍDEO DE COM ES FAN ESCANEJANT EL QR O A ASSEMBLEA.CAT/MASCARETES

Càpsula	Títol	Objectiu	Entrevistes
1	Temps de pandèmia	Càpsula introductòria.	Xarxa de museus + entrevistes de les altres càpsules.
2	Cronotopies	Explorar les articulacions entre els temps que ens han tocat viure i els paisatges de la pandèmia.	Carrer Hospital, Valls d'Àneu, Residència Mare Janer, Judith Talavera.
3	Els sectors econòmics i professionals	Explorar les conseqüències que ha tingut la pandèmia en les activitats econòmiques i els diferents sectors professionals.	Xarxa museus, Valls d'Àneu, Residència Mare Janer, Professorat Institut Les Vinyes, Escola de vida Montserrat.
4	La ciutadania i el teixit comunitari	Explorar el paper de la ciutadania i el teixit comunitari en relació a la pandèmia.	Carrer Hospital, Xarxa de solidaritat de Torroella-L'Estartit, Cosidores.
5	Cures i col·lectius socials	Explorar com la COVID-19 ha afectat diferents col·lectius de formes diverses i les cures com a eix central.	Carrer Hospital, Xarxa de solidaritat de Torroella-L'Estartit, Oriol Colomer, Residència Mare Janer, Judith Talavera, Professorat Institut Les Vinyes, Escola de vida Montserrat.

Proposta d'entrevistes (2020). AUTORA

l'última càpsula inclou persones que es van quedar sense feina i recursos econòmics, maternitats i paternitats, criatures, joves i adolescents, persones grans, persones sense llar, persones amb diversitat funcional, persones amb malalties prèvies o que van emmalaltir de Covid-19, persones migrants i preses.

Totes les donacions que s'han utilitzat per elaborar les càpsules audiovisuals disposen del consentiment per tal de poder-ne fer ús.

La realització de les càpsules audiovisuals ha estat un treball articulat entre la productora, l'antropòloga i les xarxes dels museus, i se'n poden veure els resultats a l'enllaç següent: memoriespandemia.cat

Reflexions

La situació actual de pandèmia que vivim mundialment se'ns ofereix com una conjuntura excepcional de reflexió i acció sobre la nostra societat: el que fem i el que deixem de fer per afrontar els reptes quotidians o

excepcionals són el reflex del món on vivim. El projecte “Memòries d’una pandèmia” és una de les múltiples iniciatives que s’han posat en marxa durant aquest període històric excepcional per tal de preservar objectes i materials que han esdevingut significatius, des d’un punt de vista històric i cultural, en la memòria popular de Catalunya durant la pandèmia.

El recull de donacions que formen la base per crear aquest projecte de memòria viva ha donat lloc a la creació i difusió de càpsules audiovisuals. D’aquesta manera, es pretén retornar a la ciutadania el que durant mesos ens ha estat fent arribar, endinsant-nos en el patrimoni immaterial i aportant una reflexió sobre qui som com a societat. ■

Celebració de la festa dels 15 anys a Mataró. FRANCESC IGLESIAS (MM3)

Tira de fotografies d’una parella que improvisa una perruqueria a casa durant el confinament. HELENA CAPE (MHC19)

BIBLIOGRAFIA

■ **Brigidi, S.** (2021) “Privilegios, género y ‘dignidad del tiempo’ en mujeres-madres-trabajadoras en la época de la Covid-19”. Dins *La vida cotidiana en tiempos de la COVID. Una antropología de la pandemia*. Los Libros de la Catarata: Madrid.

■ **Comas-d’Argemir, Dolors y Bofill-Poch, Sílvia (eds.)** (2021) *El cuidado importa. Impacto de género en las cuidadoras/les de mayores y dependientes en tiempos de la Covid-19*. Fondo Supera

Covid-19 Santander-CSIC-CRUE Universidades Españolas.

■ **Espinosa, L.** (2014) “Una antropología filosófica del paisaje”. *Enrahonar. Quaderns de Filosofia*, 53: 29-42.

■ **Evangelidou, S.; Martínez Hernández, Á. (eds.)** (2020) *RESET. Reflexiones antropológicas ante la pandemia de Covid-19*. Publicacions URV: Tarragona.

■ **Singer, M.** (2015) *Anthropology of Infectious Disease*. Left Coast Press: EUA.

■ **Ventura Garcia, L.** (2020) “Cuidar les distàncies”. Dins *EVANGELIDOU, Stella;*